

ACTA MVSEI APVLENSIS

APULUM LV

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

Fondator

ION BERCIU

Editor

GABRIEL T. RUSTOIU

Colegiul editorial

RADU ARDEVAN - Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca

NIKOLAUS BOROFFKA - Deutsches Archäologisches Institut, Berlin

DANIEL DUMITRAN - Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia

NICOLAE GUDEA - Cluj-Napoca

VALER MOGA - Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia

CHRISTOPHER F. E. PARE - Universitatea „Johannes Gutenberg”, Mainz

ZENO KARL PINTER - Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu

MARIUS PORUMB - Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca

VOLKER WOLLMANN - Obrigheim

Colegiul de redacție

HORIA CIUGUDEAN - director

RADU OTA - secretar de redacție

GEORGE BOUNEGRU - membru

CONSTANTIN INEL - membru

Adresa de corespondență:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII

510010 ALBA IULIA

Str. Mihai Viteazul, 12-14

Tel. 0258/813300

revista.apulum@yahoo.com

www.mnuai.ro; www.muzeuluniriialba.ro; www.anuarulapulum.ro

Correspondence address:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII

RO – 510010 ALBA IULIA

Mihai Viteazul St., 12-14

Tel. (+40) (258) 813300

© 2018 MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII, ALBA IULIA

ISSN – 1013-428X

ISSN – 2247 – 8701

ISSN-L – 2247 – 8701

ACTA MVSEI APVLENSIS

APVLVM

LV

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

ALBA IULIA

MMXVIII

Tehnoredactare: RADU OTA

Traducerea și verificarea textelor în limba engleză: ADINA GOȘA

Textele nepublicate nu se restituie.

S U M A R

CONTENTS – SOMMAIRE – INHALT

STUDII – STUDIES

SABIN ADRIAN LUCA, HORIA CIUGUDEAN, O depunere rituală aparținând culturii Petrești descoperită la Uioara de jos <i>A ritual deposition assigned to the Petrești culture found at Uioara de jos</i>	9
MIHAELA-MARIA BARBU, MIHAI GLIGOR, Industria litică cioplită aparținând grupului cultural Foeni din situl de la Alba Iulia- „Lumea Nouă” (jud. Alba) (I) <i>Chipped lithic industry belonging to Foeni cultural group from Alba Iulia - Lumea Nouă archaeological site (Alba county) (I)</i>	23
CRISTIAN IOAN POPA, Through the darkness of prehistory. The pyxis or the Coțofeni oil lamp from Gheja <i>Prin întunericul preistoriei. Pyxida sau candela Coțofeni de la Gheja</i>	57
CAROL KACSÓ, Așezarea din epoca bronzului de la Oarța de Sus – Dealul Stremțului <i>Die Bronzezeitliche Siedlung von Oarța de Sus – Dealul Stremțului</i>	67
MARIUS-MIHAI CIUTĂ, Un colier din aur cu pandantive și o pereche de cercei, din aur, din situl cetății dacice de la Căpâlna (com. Săsciori, jud. Alba) <i>A golden necklace with pendants and a pair of golden earrings From Dacian fortress Căpâlna (Săsciori village, Alba county)</i>	87
RADU CIOBANU, Pictorul roman la lucru – detalii tehnice și câteva probleme de iconografie ale picturii antice de șevalet <i>Le peintre romain au travail – details techniques et quelques problemes sur l'iconographie de la peinture antique de chevalet</i>	125
CĂTĂLIN PAVEL, The only Icarus statuette from Dacia: a military appropriation of the Icarus myth? <i>Singura statueta a lui Icar din Dacia: mitul lui Icar în mediul militar?</i>	155
FLORIN CIULAVU, MIHAELA BLEOANCĂ, Contribuții la studiul	

sectorului sudic al canabelor romane de la Apulum / <i>Municipium Septimium Apulense</i> . Raport preliminar privind cercetările arheologice preventive de la Alba Iulia, str. Izvorului, nr. 5 <i>Contributions to the study of the southern sector of Roman canabae from Apulum / Municipium Septimium Apulense. Preliminary report on preventive archaeological research from Alba Iulia, str. Izvorului, no. 5</i>	171
MIHAELA BLEOANCĂ, Instrumente medicale descoperite recent la Apulum <i>Medical instruments recently discovered at Apulum</i>	219
ADRIAN COSMIN BOLOG, OVIDIU MAXIM OARGĂ, O nouă cercetare în necropola romană de la Apulum, Dealul Furcilor-„, Podei“ <i>A new research in the Roman necropolis from Apulum, Dealul Furcilor - „, Podei“</i>	229
DAN ANGHIEL, GEORGE VALENTIN BOUNEGRU, O stelă funerară descoperită la Ighiu, jud. Alba <i>A funerary stela discovered at Ighiu, Alba county</i>	251
AUREL DRAGOTĂ, MIHAI BLĂJAN, The military entourage of Gyula as shown by the burial place in Alba Iulia – Izvorul Împăratului (10 th -11 th century) <i>Anturajul militar al lui Gyula ilustrat de cimitirul de la Alba Iulia – Izvorul Împăratului (sec. X-XI)</i>	259
AUREL DRAGOTĂ, VALENTIN DELEANU, GABRIEL TIBERIU RUSTOIU, ANCA MATIȘ, MIHAI BLĂJAN, Tipologia inventarului din cimitirul de la Alba Iulia - Izvorul Împăratului (sec. X-XI) <i>The categorization of the funeral artefacts from Alba Iulia – Izvorul Împăratului cemetery site</i>	325
MONICA-ELENA POPESCU, Considerații privind un pandantiv bizantin de la Alba Iulia - Izvorul Împăratului <i>Observations about a Byzantine pendant from Alba Iulia - Emperor's Spring</i>	353
LAURA MAGDAN, AUREL DRAGOTĂ, Cercetările arheologice de la Alba Iulia - Canton C.F.R. (1961-1962) <i>Archaeological excavations from Alba Iulia - Canton C.F.R (1961-1962)</i>	361
RADU OTA, CRISTIAN TITUS FLORESCU, BOGDAN PÂCLIȘAN, Alba Iulia și invaziile turco-tătare din anii 1658 și 1661, reflectate prin descoperiri arheologice recente <i>Alba Iulia and the Turkish-Tartar invasions from 1658 and 1661, reflected by recent archaeological discoveries</i>	379

RESTAURARE – CONSERVARE – INVESTIGAȚII
RESTORATION – CONSERVATION – INVESTIGATIONS

- SORIN ȘERBAN, Reconstituirea unei cupe din perioada romană
Restoring a bowl of the Roman period 391

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ
REVIEWS AND READER'S NOTES

- SABIN ADRIAN LUCA, Cosmin Ioan Suciu, *Cultura Vinča în Transilvania*, Bibliotheca Brukenthal XLIV, Sibiu, 2009, Editura ALTIP, ISBN 978-973-117-250-7 397
- CRISTINEL FÂNTÂNEANU, Ion Tuțulescu, *Perioada de tranziție spre epoca bronzului în zona deluroasă și montană a Olteniei*, Tg. Jiu, Ed. Măiastra, 2016, 280 pagini, 83 figuri, 5 hărți 417
- RADU OTA, Mihai Chiriac, *Bazinul Târnavelor în epoca romană*, Mediaș, Iași, Editura Studis, 2016, 232 pagini, 23 figuri color 421
- FLORIN CIULAVU, Carmen Maria Petolescu, *Daco-Moesica. Studii de numismatică și gliptică*. Ediție îngrijită de Constantin C. Petolescu și Ștefan Vasiliță, București, Editura Academiei Române, 2017, 364 p 425
- RADU CIOBANU, P. Wilkinson, *Pompeii – An Archaeological Guide*, London, New York, 2017, 240 pag., 32 planșe color, 60 fig. alb negru 427
- RADU OTA, Iosif Vasile Ferencz, *Muzeul din Deva. Arc peste timp*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2017, 166 pagini 429
- RADU OTA, Horațiu Groza, *Muzeul de Istorie din Turda (1943-2013)*, Cluj-Napoca, Editura Grinta, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2013, 137 pagini, 103 imagini alb-negru și color 433
- Lista autorilor 437

**TIPOLOGIA INVENTARULUI DIN CIMITIRUL DE LA
ALBA IULIA - IZVORUL ÎMPĂRATULUI (SEC. X-XI)**

Aurel DRAGOTĂ
Universitatea "Lucian Blaga" Sibiu
Valentin DELEANU
Gabriel Tiberiu RUSTOIU
Muzeul Național al Unirii Alba Iulia
Anca MATIȘ
Alba Iulia

Mihai BLĂJAN

Cuvinte cheie: inventar funerar, armament, harnașament, podoabă, îmbrăcăminte, secolele X-XI, Alba Iulia, Gylas.

Key words: funeral inventory, weaponry, harness, adornment, clothing, 10th-11th centuries, Alba Iulia, Gylas.

Punctul *Izvorul Împăratului* este situat la sud de orașul Alba Iulia, pe a doua terasă a Mureșului, pe un teren amplasat deasupra versantului nordic al DJ 107 Alba Iulia - Pîclișa, unde se află izvorul cu același nume (Crăuta). Existența unui sit în această zonă a fost remarcată în primăvara anului 1980, când s-au recuperat o serie de materiale ceramice și osteologice, deranjate de lucrările agricole, efectuate în spațiul sud-vestic al terasei a doua. Pe parcursul mai multor campanii arheologice (2001, 2005, 2006, 2008, 2014) s-au dezvelit numeroase complexe preistorice, romane/postromane și morminte de înhumație (222) cu un inventar caracteristic secolelor X-XI.

În acest cimitir se întâlnesc o serie de elemente de rit și ritual funerar, ce prezintă similitudini în celelalte necropole din zona Alba Iulia, respectiv Stația de Salvare, Str. Brîndușei și Pîclișa. Orientarea defuncțiilor a fost în general V (craniul) - E (picioarele), cu o ușoară deviație, iar depunerea a fost în decubit dorsal, și mai rar în poziție ventrală sau chircită, cu poziția brațelor în mai multe variante. În privința obiceiurilor constatate, se remarcă depuneri de ofrandă de ouă, de pasăre, resturi de cabalină și amenajarea/bordarea în cazul anumitor morminte, cu pietre de râu, *tegulae* și fragmente de calcar romane reutilizate.

Tabloul inventarului funerar recuperat din morminte a fost destul de diversificat: piese pentru gât (mărgele, pandantive, coliere, monede romane perforate), pentru brațe (brățări simple și torsadate), inele pentru deget, piese de

uz casnic, piese de vestimentație, de cult, de armament, harnașament și ceramică.

În categoria inelelor pentru deget ce provin din cercul cultural bizantin, de o importanță aparte sunt cele cu pentagramă (forma 74), descoperite în M. 11 și M. 60, unde se combină cu pandantiv din argint de factură bizantină, butoni (globular, ovoidal), inele 13 G (Giesler), cuțit și cercei 17 a G. Fără a intra în alte detalii cu privire la simbolistică, ce a fost tratată pe larg în diverse studii, subliniem faptul că prezența acestor piese în Bulgaria, dar și la nordul Dunării, se produce după *revitalizarea creștinismului*. O serie de descoperiri din spațiul românesc¹, Ungaria², Bulgaria, Slovacia, Dalmația, Serbia³, Corint⁴, Macedonia, Croația și Albania⁵ permit plasarea acestor artefacte în secolele X-XI.

O altă variantă de inel din M. 2 are reprezentat pe placă un motiv floral/vegetal (tipul D2 Keszi; forma 76). Pe baza analogiilor și combinațiilor existente, inelul poate fi încadrat în a doua jumătate a secolului al X-lea. Exemplare similare se cunosc din Serbia, Corint⁶, Albania, Bulgaria⁷ și Ungaria⁸.

Mai bine reprezentate sunt inelele de tip Blandiana B, cu chaton conic spiralat (forma 66), identificate în M. 87, 95, 122, 125, 137 și 149. Piese realizate în această manieră se cunosc din cimitire din Bulgaria, Slovacia, Croația⁹, România, Ungaria, nordul Germaniei și Federația Rusă. În cimitirele de la Alba Iulia se întâlnesc cele două variante, diferite din perspectiva tehnicii de realizare a părții superioare/chatonului. Inelul de acest tip apare în ambele variante în cimitirul de la *Stația de Salvare*, în numeroase morminte (S. XI/M. 28, M. 30 b, M. 298, M. 511, M. 495, M. 60, M. 56, M. 630 și M. 632), chiar și de războinici. În numeroase cazuri, acest gen de inele apare la mâna dreaptă, iar numărul maxim într-un mormânt poate să fie de trei exemplare. Din perspectiva asocierilor se pot remarca inel 36 G, inel cu pentagramă, brățări 4, inele 13 G, colane torsadate, butoni globulari și vas ceramic. Combinațiile existente în mormintele ce conțin această variantă de inel, indică o datare între a doua jumătate a secolului X și prima jumătate a secolului XI.

¹ Florescu *et alii* 1958, p. 233, Fig. 118/2-3; Aurelian 1962, p. 585, Fig. 21/2-3; Diaconu, Vilceanu 1972, p. 147, Fig. 56/3; Keszi 1999, p. 138; Pinter *et alii* 2011, p. 388, Pl. IV/a, VI/a; Dragotă *et alii* 2011, p. 173 sq; Dragotă 2014, p. 170 sq.

² Langó 2016, p. 387 și urm., l. Kép.

³ Špehar, Zorova 2012, p. 433, Fig. 4/D; Špehar 2015, p. 77 sq, Fig. 10/M. 21.

⁴ Davidson 1952, p. 242 sq, Pl. 105/1927-1929, 1939; Keszi 1999, p. 137.

⁵ Krstevski *et alii* 2013, p. 119, Fig. 13/1-15.

⁶ Davidson 1952, p. 243, Pl. 105/1931.

⁷ Tryjarski 1990, p. 381, Fig. 7-8; Keszi 1999, p. 137.

⁸ Széll 1941, p. 271, Pl. VII A/1 a-b; Patay 1957, p. 62; Keszi 1999, p. 135.

⁹ Demo 1996, p. 82, Fig. 36; idem 2009, p. 280, Pl. 19/2.

O altă formă de inel ce apare în cimitire din Austria, Transilvania, Slovacia, Slovenia, Croația și Ungaria este reprezentată de tipul 36 G. La *Izvorul Împăratului* s-au descoperit două exemplare cu decorul 1+1+1, unul în M. 87 (în asociere cu forma Blandiana B/ 66) și altul în M. 73. Datarea acestora în a doua jumătate a secolului X este determinată de combinațiile existente (brățări 4, brățări torsadate din trei sârme și inel de tip Blandiana B). Se confirmă astfel, prezența acestei forme în inventarele funerare din Transilvania, începând cu a doua jumătate a secolului X.

Din cercul cultural bizantin provine și inelul 38 a Giesler, descoperit în M. 17 în asociere cu alte piese de această factură. Exemplare ce posedă anumite caracteristici tehnice (filigran, granulare), diferite însă din punctul de vedere al ornamenticii chatonului se cunosc din descoperirile din Croația¹⁰, Ungaria, Bulgaria, Slovacia, Federația Rusă și România¹¹. În inventarele funerare, această variantă se întâlnește din a doua jumătate a secolului X până în secolul următor, combinându-se în general cu formele 1 b, 4, 7, 17 a, 17 b, 30, 39-40, monede emise de Ștefan I și inele I-II G¹².

Din inventarul funerar, nu lipsesc inelele din bandă de tablă simple/lamelare, cu secțiuni semicirculară și cu două caneluri, întâlnite în locații/situri din mediul moravian¹³, Slovenia, Ungaria¹⁴, Slovacia¹⁵ și Serbia. Acestea sunt cu dimensiune deschisă, putând fi adaptate în funcție de diametrul necesar. Varianta cu două caneluri este întâlnită deja la orizont de secol IX, așa cum o dovedesc descoperirile din grupul carantanic și de tranziție¹⁶. Existența acestei forme în secolele următoare este indicată de combinațiile cu alte tipuri, precum 4, 13, 29 și I G.

Din M. 82 provine un inel pentru deget realizat din tablă de bronz cu partea centrală pseudo-rombică ornamentată, având laturile ușor arcuite spre exterior și veriga a cărei lățime se subțiază treptat spre bază. Inelul are capetele ascuțite spre extremități și suprapuse. Placa inelului conține un decor din cinci globule, realizate în tehnica au-repoussé. Între aceste globule se află ornamente incizate scurte și oblice. Un decor cruciform realizat în aceeași manieră, încadrează globul central. Exemplare similare, uneori cu placa rombică sau

¹⁰ Demo 1996, p. 71, Fig. 14/4; idem 2014, p. 73 sq; Tomičić 2004, p. 415-418, Fig. 1-2.

¹¹ Diaconu, Vilceanu 1972, p. 147, Fig. 56/4.

¹² Dragotă *et alii* 2010, p. 107-116; Dragotă 2014, p. 171 sq.

¹³ Dostál 1966, Obr. 12/3.

¹⁴ Kiss 2000, p. 262, Pl. 87/4.

¹⁵ Točik 1968, p. 24, Pl. XV/12; idem 1971, p. 170, Pl. XXXVIII/24-25; Hanuliak 1993, p. 87, Fig. 13/22; idem 1994, p. 130 sq, Pl. LVIII/2.

¹⁶ Korošec 1961, Pl. III/9.

ovoidală s-au identificat în cimitirele de la Bled¹⁷, Stare Mesto - *Na valách*/M. 279/51¹⁸ și Kistokaj/M. 4¹⁹.

Forma 29 G este ilustrată de exemplarele ce provin din M. 143, M. 150, M. 159, M. 197 și M. 198, realizate prin torsadarea a trei sârme din argint și având extremitățile subțiate prin batere. O excepție este reprezentată de piesa din M. 159, realizată din trei sârme torsadate plus una de filigran. Situațiile identificate la Alba Iulia - *Izvorul Împăratului* (M. 143, M. 159) și în cimitirul de la *Stația de Salvare*, denotă apariția acestei forme mai devreme, în a doua jumătate a secolului X.

Inelul 30 G apare într-un singur exemplar în M. 15, în combinație cu inele 13 G, putând să reprezinte o variantă mai veche, ce apare deja la palier de secol X, așa cum se observă și în cazul sârmelor ce sunt mai subțiri.

În cazul brățarilor se pot identifica cinci variante: 1.) varianta simplă/forma 4 G fără/cu decor realizat din incizii la capete (M. 1, M. 87, M. 104, M. 134, M. 150, M. 152, M. 174); 2.) varianta simplă cu sistem de închidere, întors spre interior și realizat din cârlige (M. 150); 3.) varianta torsadată din trei sârme cu terminațiile în formă de bucle; 4.) varianta torsadată din trei sârme cu sistem de închidere buclă-cârlig; 5.) varianta torsadată cu extremitățile împreunate. În M. 220, varianta cu capetele în formă de bucle se combină cu forma 5 Giesler. Forma cu extremitățile în formă de bucle apare în descoperirile funerare din secolele X-XI din Transilvania, Slovacia, Voivodina și Ungaria. Maxima lor frecvență se constată în a doua jumătate a secolului al X-lea, dovadă fiind și asocierile cu unele artefacte ce constituie reminiscențe din mediul Saltovo²⁰.

Din M. 75 și M. 85, provin câteva exemplare de cercei 19 Giesler, realizați din sârmă de bronz, prevăzuți cu un pandantiv conic spiralat. În inventarele funerare din secolele X-XI această formă a fost atestată în cimitire din Serbia, Bulgaria, Bosnia-Herzegovina, Croația²¹, Voivodina, Slovacia²², Ungaria²³ și Transilvania²⁴.

Cerceii în formă de *ciorchine de strugure* se întâlnesc în varianta de lux 17 a Giesler în M. 11, M. 17 și M. 141. În privința originii și terminologiei propuse avem anumite semne de întrebare, ce ne determină mai degrabă să optăm pentru plasarea acestei forme de podoabă în cercul cultural bizantin.

¹⁷ Korošec 1947, Pl. IV/1; idem 1961, Pl. IV/13.

¹⁸ Dostál 1966, p. 58 sq, Obr. 12/18.

¹⁹ Végh 1993, p. 54, Pl. 5/7.

²⁰ Dragotă 2015 a, p. 253-262.

²¹ Vinski 1959, p. 103, T. XXXIX/34; Demo 1996, p. 84 sq, Fig. 41.

²² Točík 1971, p. 157, Pl. XXXII/12-13.

²³ Török 1962, p. 146, Pl. XXIV.

²⁴ Ciugudean 1996, p. 9 sq, p. 14, Fig. 51, 67.

Mărgelele se diferențiază din perspectiva materialului din care au fost realizate (ceramică, sticlă, plumb), culorii (verde, galben, albastru, portocaliu), formei și decorului. Se pot distinge forme segment spiralate, discoidale din ceramică, având aplicații din pastă albă, tubulare și polifațetate. Șiraguri de mărgele s-au recuperat din M. 2, M. 30, M. 54, M. 59, M. 70 și M. 89. Aceste exemplare își au analogii în descoperirile de secol X de la Blandiana B, Alba Iulia - *Stația de Salvare* și Str. Brîndușei.

Colierele/torquesurile sunt reprezentate în inventarele funerare de trei variante: 1.) forma simplă (M. 174); 2.) forma 1 a Giesler, realizată din două-trei sârme torsadate din bronz (M. 14, M. 17, M. 63, M. 65, M. 122, M. 125); 3.) fragment de colan realizat dintr-o bară ce imită torsionarea, prevăzut cu o extremitate îndoită ornamental în -s (M. 14). Forma simplă este evidențiată în orizontul cronologic din secolele X-XI din necropola de la Alba Iulia - *Str. Brîndușei*, prin două exemplare lucrate din materiale diferite, din argint și fier. A doua variantă, realizată prin torsadarea a 2-3 sârme se întâlnește în secolul al X-lea într-o serie de descoperiri din Banat, Crișana, Transilvania, Ungaria, Slovacia și Voivodina. Potrivit observațiilor lui Ž. Demo la care subscriem, forma de colier cu capete în -s este destul de *rarisimă* în cadrul culturii Bijelo Brdo. Forme apropiate până la un punct, se cunosc la Vukovar - *Lijevo bara*/M. 66²⁵ și Rákóczi falva - *Kastélydombu*/M. 7²⁶. Piesa noastră se datează cel mai devreme la începutul secolului XI.

Din M. 150 provin câteva pandantive duble cordiforme, unele cu urme de aurire, ce pot fi încadrate tipologic în trei variante: 1.) cu marginea simplă și conturată, atât partea superioară cât și cea inferioară (*tipul I e Bálint*); 2.) cu marginea aurită și decorată cu motiv pseudogranular/șirag de mărgele, iar partea superioară lucrată în aceeași manieră, dar elipsoidală/mai pronunțată, având în zona centrală un motiv cordiform de dimensiuni mai mici; 3.) *tipul 8 Demo* cu analogii în descoperirile de la Bogojevo și Rumenka din Voivodina²⁷. *Tipul I e Bálint* cu urme de aurire are similitudini din punct de vedere tipologic în descoperirile funerare de la Szentes - *Borbásföld*/M. 14²⁸ și Hodoni - *Pocioroane*/M. 14²⁹.

Aplicile rombice din argint aurit ornamentau gulerul vestimentației, fiind dispuse în formă de „V”. Ele se încadrează în varianta cu marginile pronunțate și netede, capetele evidențiate prin protuberanțe, iar zona centrală aurită și

²⁵ Demo 1996, p. 89, Fig. 48/3; idem 2009, p. 90, Fig. 32/3, 34/C.

²⁶ Selmeczi, Madaras 1979-1980, p. 142, pl. VIII.

²⁷ Demo 1983, p. 284, Sl. 2, 8/8,10.

²⁸ Révész 1996 b, p. 301 sq, p. 305, Fig. 12/22-34.

²⁹ Drașovean *et alii* 1996, p. 39.

prevăzută cu un glob. Aplici similare se remarcă în necropolele atribuite vechilor maghiari din spațiul românesc³⁰, Vojvodina³¹, Ungaria³² și Slovacia³³.

Între podoabele de argint de factură bizantină se remarcă pandantivul globular din argint lucrat în tehnica filigranului și a granulării (M. 189). Exemplare similare ce se pot plasa cronologic la orizont de secol X, avem în descoperirile de la Pîclișa - *La Izvoare*/M. 33 și Alba Iulia - *Stația de Salvare* (M. 609, M. 637). Piese asemănătoare din argint și aur, se cunosc din Ungaria, Cehia și Dalmația. Prezența acestor artefacte/podoabe în inventare a fost constatată încă din ultima treime a secolului IX, dar maxima lor răspândire se produce abia în secolul al X-lea³⁴. În această categorie a pieselor de factură bizantină se pot aminti și pandantivele triunghiulare (M. 11)/ovoidale/biconice din tablă de argint, ornamentate cu decor variat (șiruri, triunghiuri și romburi realizate din globule mici). O piesă similară, datată în secolul al X-lea, s-a identificat la Alba Iulia - *Stația de Salvare* (S. XXII/M. 8), în combinație cu mărgelile din agat și sticlă³⁵. Acest gen de pandativ se combină în inventarele funerare cu diverse artefacte de secol X: brățări 4-5 Giesler, inele 13 Giesler, cercei 17 a Giesler, inel cu pentagramă, mărgelile și ceramică.

O piesă interesantă, ce provine dintr-un mormânt, fără a se cunoaște alte informații suplimentare, o reprezintă un clopoțel tronconic din argint, decorat, aflat în stare fragmentară. Exemplare din argint, având aceeași formă, ornamentate în manieră ușor diferită, datate în prima parte a secolului XI, se cunosc de la Dăbâca - caseta „A”/1964³⁶. Piese similare se cunosc de la Drassburg/Darufalva³⁷, însă originea (nord-pontică, bizantină), catalogarea descoperirii și a datării pentru care s-a optat a fost diferită, respectiv un mormânt de incinerare al unei principese sau un tezaur din sec. VI sau IX-XI. N. Fettich atribuie piesele de la Drassburg unui inventar funerar din secolul VI și le pune în legătură cu mediul culturii Martinovka. I. Bóna opinează pentru originea acestora din zona Volhiniei și susține o datare în secolul XI³⁸. Șt. Pascu

³⁰ Gáll, Mărginean 2015, p. 269 sq, Fig. 2.

³¹ Stanojev 1989, p. 246 sq, Fig. 241; Bálint 1991, p. 227, 229, Pl. LVI a/7, LVII a a/1-12; Kovács 1991-1992, p. 38, Fig. 2 /2.

³² Hampel 1897, p. 491, Pl. CCCXXXIV/6-8; Fettich 1935, p. 104, Pl. CXVII/3-17; Szöke 1962, Pl. VI/17; Kürti 1980, p. 333, Pl. I/11; Bálint 1991, p. 236, Pl. LXI a/14; Fodor 1996, p. 265, Fig. 22; Révész 1996, p. 24 sq, Pl. 64/7.

³³ Nevizánsky 1979, p. 383, 392, Pl. VIII/14.

³⁴ Dostál 1966, p. 63, Fig. 14/3.

³⁵ Ciugudean 1996, p. 15, Fig. 75; Ciugudean, Dragotă 2002, p. 45, Fig. 95; Ciugudean *et alii* 2006, p. 31, Fig. 60.

³⁶ Mesterházy 2004, p. 237; Gáll 2013, p. 180, Pl. 12/4-5, 7-8.

³⁷ Bóna 1964, p. 158 sq, Pl. II/1-18; Mesterházy 2004, p. 237. Analogii pentru această formă sunt menționate în descoperirea de la Maszenice (Polonia).

³⁸ Bóna 1964, p. 164.

consideră acest gen de piese ca derivând din tipul de cercel de tip Keszthely, iar originea lor este atribuită unui atelier bizantin sau pannonic. Tehnica de realizare și compoziția sugerează mai degrabă, în opinia autorului, o interferență cu mediul moraviano-bizantin decât cu cel nord-pontic, pledând pentru o datare în sec. IX³⁹. Fără a cunoaște alte detalii despre exemplarul de la Alba Iulia - *Izvorul Împăratului*, decât proveniența lui dintr-un mormânt de înhumatie, datarea/plasarea acestuia în secolul X este cât se poate de sigură, deoarece toate piesele lucrate în tehnica granulării și a filigranului se datează ante anul 1000. Acesta se înscrie în categoria pieselor de influență bizantină existente în cimitir, apărute îndeosebi după episodul creștinării lui Gylas la Constantinopol.

Destul de numeroase în compunerea inventarului funerar sunt inelele 13 G, realizate din sârmă de argint și bronz. Singurele inele de păr cu o extremitate în -s, mai mult sau mai puțin fragmentare, provin din M. 204. Comparativ cu alte exemplare similare de la Alba Iulia, aceste piese par să reprezinte cea mai veche variantă. Motivul ornamental în -s a fost mult mai masiv și mai simplificat. Alături de fragmentul de colier torsionat, prevăzut cu un capăt în -s (M. 14) și moneda de la Ștefan I, inelele de păr în -s reprezintă un *terminus post quem* pentru datarea necropolei în prima jumătate a secolului al XI-lea, cel mai probabil, imediat după îndepărtarea lui Gylas Minor de către regele Ștefan I. Acest moment cronologic, coincide și cu încetarea funcționării bisericii bizantine de lângă Catedrala Romano-Catolică din Alba Iulia.

Butonii au fost realizați prin turnare din bronz în trei variante: 1.) globulari, compuși din două calote lipite pe verticală, goi în interior; 2.) ovoidali; 3.) în formă de *ciupercă*, ușor aplatizați (M. 11, M. 62, M. 82, M. 103, M. 115, M. 122, M. 125). Clopoței (10 G) sunt reprezentați de două exemplare, unul nedecorat și unul ornamentat în zona de trecere spre jumătatea inferioară cu o bandă orizontală hașurată cu linii verticale.

Între piesele mai rare la acest orizont cronologic, se pot menționa două pensete de formă trapezoidală ce provin din morminte de bărbați (M. 16, M. 36). Piesa din M. 16 a fost realizată din fier și a fost identificată lângă șoldul stâng, în asocierie cu o lamă de cuțit și un amnar din fier. Exemplarul din bronz depistat în M. 36, se afla deasupra bazinului stâng și se combina cu o lamă de cuțit și un vas ceramic. Apariția lor îndeosebi în morminte de fete cu o vârstă mică, ar semnifica o activitate cosmetică, ce nu au mai apucat să o practice în această lume, însă nu trebuia neglijată în lumea de dincolo/apoi.

Piese de la Alba Iulia - *Izvorul Împăratului*, ar putea să indice existența anumitor reminiscențe din perioada anterioară, sau o altă funcționalitate de natură chirurgicală (extragerea de corpi străini sau așchii de os în cazul unor leziuni). Pensete de formă trapezoidală din bronz și fier au mai fost identificate

³⁹ Pascu *et alii* 1968, p. 175-177, Fig. 3/1-4.

la un palier cronologic anterior, în cercetările de la Sânmiclăuș (1975) și Berghin⁴⁰.

Observația avansată de Željko Demo, referitoare la raritatea acestui gen de piese în Bazinul Dunărean este cât se poate de corectă și pertinentă. În necropola de la Vukovar - *Lijevo bara* apar două exemplare, unul în M. 86⁴¹ și altul, semnalat de către Z. Vinski cu ocazia publicării unui articol de sinteză legat de cercetările din acest sit⁴². Cu excepția celor două piese de la *Izvorul Împăratului* (M. 16, M. 36), toate exemplarele cunoscute până în prezent au fost realizate din bronz și fier, apărând doar în morminte de fete, cu vârsta de aproximativ 6 ani. Locul în care au fost identificate obiectele de acest gen din Bazinul Dunărean, susțin ipoteza purtării acestora la gât, cel mai probabil pe un șnur din material organic, un șirag de mărgelile sau pe un colier, în combinație cu piese de secol X (brățări 4 G și 3 b Kovács, inele 13 G, inele I-II G, vas ceramic/tip 50 Tomičić, colane, buton globular 11 a G, piesă de cult, mărgelile, pandantiv din os/ tip E Tomičić, monede vest europene și bizantine). Piese cu această formă s-au identificat la Szob - *Kiserdő*/M. 60 (fată, 6 ani)⁴³, Rád - *Kishegy*/M. 15⁴⁴, Alba Iulia - *Palatul Episcopal*⁴⁵ și Corint⁴⁶. Din punct de vedere funcțional, ele au fost utilizate cel mai probabil în scop cosmetic mai degrabă, sau chirurgical în anumite cazuri, decât ca amuletă sau pandantiv.

Obiceul depunerii monedelor romane perforate s-a surprins în trei situații: M. 89, M. 137 și M. 150. Piese sunt emisiuni de la Vespasianus și Gordian III, prevăzute cu o perforație. Depunerea monedelor romane perforate (sec. I-IV) în mormintele din secolele X-XI este o practică des întâlnită în Bulgaria, Bosnia-Herzegovina, Croația, Ungaria, Slovacia și România. Piese au fost descoperite în morminte de femeie (M. 89) și de fete/infans II (M. 137, M. 150), în asocieri cu podoabe (mărgelile, inel de tip Blandiana B, inele 13 G, aplici duble cordiforme, zurgălăi). Din acest punct de vedere, se confirmă observația noastră din 2011, cu privire la depunerea acestor artefacte cu predilecție în morminte de copii și de femei⁴⁷. În ceea ce privește exemplarul de la Gordian III, acesta are analogii în M. 172 de la Alba Iulia - *Str. Brîndușei*⁴⁸.

Scoicile kauri (*Cypraea moneta*) apar și în alte descoperiri de secol X ale vechilor maghiari din Banat⁴⁹, Transilvania⁵⁰, Slovacia, Slovenia, Voivodina,

⁴⁰ Blăjan 2005, p. 29, Fig. 88.

⁴¹ Demo 2009, p. 105, 105, 423, Fig. 17.

⁴² Vinski 1959, p. 102.

⁴³ Bakay 1978, p. 30-32, 37, 138, Pl. XXI/42-43; Demo 2009, p. 423, nota 98.

⁴⁴ Patay 1957, p. 62, Pl. XIV/22; Kovács 1989, p. 56.

⁴⁵ Marcu-Istrate 2009, p. 25 sq, Fig. 10.

⁴⁶ Davidson 1952, p. 194, Pl. 88/1465.

⁴⁷ Dragotă 2012, p. 447.

⁴⁸ Dragotă 2011, p. 444.

⁴⁹ Mărginean 2011, p. 234, Pl. VI/29-30.

Croația și Ungaria⁵¹. Pandantivele/amuletele din dinți de animal care aveau probabil un rol protector sunt prezente în morminte de femei și copii datate în secolele X-XI. Se pot menționa numeroase descoperiri din Serbia, Vojvodina, Ungaria, Transilvania, dar și la vechii maghiari sau bulgarii de pe Volga⁵².

Emisiunile monetare arpadiene sunt reprezentate de o singură piesă, un denar de la Ștefan I descoperit în calota defunctului din M. 151. Denarul are legenda STEPHANVS RE + (d = 16 X 15,5 mm), fiind ornamentat cu două cercuri perlate și o cruce cu brațele scurte înscrise în perimetrul cercului interior. Între brațele crucii se află câte un triunghi isoscel cu vârful îndreptat spre cerc și baza la interior.

Cataramele Kecel identificate în M. 54, M. 197 și M. 219 au o funcționalitate diferită. Piesa din M. 219 poate fi considerată drept un accesoriu al tolbei cu săgeți. Exemplarele din M. 197 și M. 219 au anumite trăsături similare: forma plată, decorul liniar și adâncitura marcată pe vârful spinului. Aceste elemente le plasează în tipul C Révész, datat între finalul secolului X și începutul secolului următor. Între analogiile existente se pot menționa exemplarele de la Majs/M. 576, Wladimir, Hódmezővásárhely - *Gorzsa*/M. 65 și Letkés - *Téglágető I*/M. 76⁵³. Catarama din M. 54, se aseamănă, cu excepția unor mici diferențe (lipsa decorului de pe cadrul ovoidal și a adânciturii pentru spin), cu piesa de la Kénezlő - *Fazekaszug*, ce conține elemente caracteristice tipului C, însă încadrarea tipologică este considerată mai dificilă⁵⁴.

Între piesele de uz casnic se remarcă o seceră (M. 86), lame de cuțit, amnare, cremene și fusaiole. Secera din M. 86 are analogii între exemplarele din secolul al X-lea și se poate plasa în tipul I Beranova, răspândit pe un palier cronologic destul de larg, între secolele VI/VIII-XII⁵⁵.

Fusaiolele bitronconice (M. 32, M. 43 și M. 57) au fost depuse între stern și humerusul drept (M. 32), între femure (M. 43) și sub radiusul stâng (M. 57). Existența lor în mormintele de femei, reflectă practicarea acestei activități în preajma anului 1000. Amnarele au fost depuse în morminte de femei și de bărbați (M. 16, M. 91, M. 112, M. 115, M. 143, M. 155, M. 161, M. 173 și M. 188) în următoarele poziții: stânga bazinului/șoldului (M. 16, M. 112, M. 115, M. 143); pe femurul stâng (M. 91); pe omoplatul stâng (M. 188); sub palma mâinii drepte (M. 173); lângă șoldul stâng (M. 115) și sub coxalul stâng (M. 155). Capetele amnarelor sunt bătute și îndoite spre exterior sub forma unor bucle de genul literei „O”. Cu excepția unor exemplare, majoritatea au analogii

⁵⁰ Gáll 2013, p. 323, Pl. 164/124-127.

⁵¹ Dragotă 2014, p. 91 sq.

⁵² Dragotă 2014, p. 114.

⁵³ Bakay 1978, p. 89, Pl. XLI/12; Révész 1987, p. 272, Fig. 1/3; 6/3, 8/3.

⁵⁴ Josá 1914, p. 308; Révész 1987, p. 272, Fig. 6/4.

⁵⁵ Beranová 1957, p. 103, Fig. 1.

în tipurile stabilite de către Ž. Demo pentru necropola de la Vukovar - *Lijeva bara*⁵⁶: tipul 2.1 b/a (M. 16); tipul 2.1 a/a (M. 91, M. 112, M. 188); tipul 2.1 a/b (M. 143). În privința combinațiilor, amnarele apar în morminte cu artefacte diverse: cuțit, vârfuri de săgeți, inele 13 G, vas ceramic, distribuitoare/separatoare de curele, armătură de tolă, butoni globulari, cataramă Kecel, verigi din bronz, mărgelile și plăci din os de la arc. Amnarele au o lungime cuprinsă între 62-63 mm, lățimea între 22-28 mm, iar formele și analogiile existente ne permit plasarea acestora în secolul al X-lea.

Lamele de cuțit s-au identificat în morminte de bărbați și femei, în poziții anatomice variate: lângă laba piciorului stâng (M. 11), lângă genunchiul stâng (M. 28, M. 36), între femure (M. 170), sub femurul stâng (M. 83), în exteriorul femurului stâng (M. 173), între coxalul stâng și treimea inferioară a femurului stâng (M. 161), în dreapta craniului (M. 135), deasupra craniului (M. 55), la șoldul stâng (M. 16, M. 64, M. 143), lângă cotul drept (M. 24), zona palmei stângi (M. 45), între cotul drept și șold (M. 175), între călcâie sau labele picioarelor (M. 177, M. 178), lângă articulația mâinii drepte (M. 24), în stânga abdomenului (M. 181), în zona humerusului stâng (M. 197, M. 213), paralel cu treimea inferioară a humerusului stâng (M. 210) și zona femurului stâng, sau lângă treimea superioară/inferioară a femurului stâng (M. 83, M. 91). Lungimea acestora, în funcție de starea de conservare este cuprinsă între 3,45-12,6 cm. Exemplarele de la *Izvorul Împăratului* își găsesc analogii în clasificarea uzitată de către Ž. Demo pentru necropola de la Vukovar - *Lijeva bara*⁵⁷: tipul 1.1. (M. 175, M. 210), tipul 1.2. (M. 61, M. 64, M. 83, M. 91, M. 135 și M. 219). Restul cuțitelor menționate mai sus nu pot fi clasificate din cauza stării foarte precare.

Piesa fragmentară din fier prevăzută cu zimți (M. 60) a fost utilizată în opinia autorului cercetărilor drept piepten. Piese de armament și accesoriile sunt reprezentate de vârfuri de săgeți (M. 74, M. 75, M. 173, M. 176), resturi de armătură metalică de la tolbe (M. 115, M. 219), topor de luptă (M. 165), Säbelschwert (M. 168), fragmente/plăci de arc din os (M. 115, M. 176, M. 184, M. 208, M. 210), cataramă Kecel (M. 54) și distribuitoare de curele (M. 115, M. 219). Plăcile din os (*Tomičić A I*) de la arc au analogii în descoperirile maghiare și se pot clasifica în tipul 1 Demo, prezent în descoperirile maghiare din secolele X-XI⁵⁸.

În cazul M. 176, s-a constatat depunerea săgeților în mănunchi/smoc, în zona antebrațului stâng, cu vârfurile îndreptate în sus, spre partea superioară a corpului. Pe aceeași parte, în regiunea abdomenului era poziționată și placa de os de la arc, decupată la o extremitate în vederea atașării corzii. Depunerea

⁵⁶ Demo 2009, p. 413 sq, Fig. 14.

⁵⁷ Demo 2009, p. 410, Fig. 14/1.1 și 1.2.

⁵⁸ Demo 2005, Fig. 3; idem 2009, p. 426, Fig. 20.

săgeților în mănunchi este un obicei frecvent în mediul cultural maghiar, fiind constatat și în alte cimitire de secol X. Vârfurile de săgeți au analogii la acest orizont cronologic în Bazinul Carpatic, putând fi plasate în tipul VI⁵⁹ sau grupul B (variantele 1 a-c și 2 a-b)⁶⁰, din tipologia lui A. Ruttkay. Săbelschwert-ul din M. 168 are lama cu tăiș pe ambele părți, fapt ce o plasează fără discuție în a doua jumătate a secolului X. Depunerea spadei pe partea stângă a corpului este atestată la acest orizont cronologic și în cimitirul de la Deva - *Micro 15/M. 3*⁶¹. Toporul de luptă împlântat la picioarele defunctului din M. 165 are analogii în alte descoperiri din Transilvania, Banat, Ungaria, Slovacia și spațiul răsăritean. Această formă (tipul II Emandi, IV A Ruttkay, IV B Kovács, I Kirpičnikov) este destul de răspândită în mediul cultural maghiar din secolul X⁶². Armăturile de tolbă (M. 115, M. 143, M. 165, M. 173, M 221) au apărut în morminte de războinici, în asociere cu alte piese de armament.

Distribuitoarele de curele (forma A 10) sunt specifice mediului nomad de secol X și se aseamănă cu alte exemplare din anumite perspective (cadrul circular, diametrul), cu unele diferențe observabile în cazul elementului central. Piese de harnașament sunt reprezentate de o zăbală articulată, o pereche de scărițe de călărie și o cataramă trapezoidală din fier (M. 173). Scărițele, depuse una peste alta pe gamba stângă, aparțin tipului IV-3 Ruttkay⁶³ și au analogii în descoperiri din secolul al X-lea din Vojvodina, Banat, Transilvania și Ungaria. Pe extremitatea inferioară a gambei stângi s-a identificat și o zăbală compusă din două bare prevăzute cu articulație la mijloc și cu două inele circulare la capete (tipul II Ruttkay)⁶⁴. Foarte aproape de scărițe, pe interiorul femurelor au fost depuse plăcile osoase utilizate la placarea arcului. Depunerea pieselor de harnașament pe membrele inferioare este destul de frecventă în mormintele maghiare de secol X din spațiul european.

Inventarul funerar a fost completat de trei cruce relicvar (M. 10/2001, M. 24/2005 și M. 81) și o cruciuliță pectorală (M. 30/2005). În M. 10, pe pieptul defunctului se afla o cruce relicvar⁶⁵ nedecorată, de tip latin (forma I Pitarakis), realizată din bronz și prevăzută cu o balama de tipul II Pitarakis. Exemplare similare se cunosc din Corint⁶⁶ și Păcuiul lui Soare⁶⁷, ultima datată în secolul XI. M. 24 avea ca inventar o cruce relicvar din bronz, identificată la baza craniului, în zona urechii stângi, și o lamă de cuțit, aflată la articulația mâinii drepte. Pe o

⁵⁹ Ruttkay 1982, p. 177, T. II.

⁶⁰ Ruttkay 1976, p. 327-333, Fig. 54.

⁶¹ Țuțuiianu 2005, p. 263, pl. II.

⁶² Dragotă 2015 b, p. 331-341.

⁶³ Ruttkay 1976, p. 355, Fig. 74.

⁶⁴ Ruttkay 1976, p. 357 sq, Fig. 75.

⁶⁵ Blăjan 2006 a, p. 429.

⁶⁶ Davidson 1952, p. 258, Fig. 2068.

⁶⁷ Diaconu, Vilceanu 1972, p. 161, Pl. XXVIII/3.

parte a piesei este redată în relief Sf. Maria în poziție de orantă (cu inscripția MOΘV), iar pe cealaltă Isus Hristos (cu inscripția IC și XC). Analogii pentru această piesă, dateate între secolele X-XII, diferite din prisma dimensiunilor se întâlnesc în Corint⁶⁸ și colecțiile Muzeului Național din Belgrad⁶⁹, sau de la Mănăstirea Vatopedi/Muntele Athos⁷⁰. M. 30 avea ca inventar un șirag de mărgelă și o cruciuliță din plumb/argint?⁷¹.

Cruciulița se aseamănă cu exemplarul de la Capidava⁷², datat la acest orizont cronologic. Ultima piesă de cult (M. 81) este o cruce relicvar în relief⁷³, ornamentată pe o parte cu scena Răstignirii, iar pe cealaltă cu Sf. Maria redată în poziție de orantă (*tipul I C/Gudea, Cosma*). Exemplare apropiate, dateate într-un interval mai larg, în secolele IX-XII, uneori cu mici diferențe din perspectiva formei și decorului se cunosc din descoperiri și colecții diferite din Slovacia⁷⁴, România⁷⁵, Serbia⁷⁶, Bulgaria⁷⁷ și Ungaria⁷⁸. Aceste piese de cult sunt primele și cele mai clare dovezi creștine din Transilvania, de după momentul renunțării treptate la păgânism. Mai mult, legarea lor de misiunea bizantină a lui Hierotheus, botezul lui Gylas și acceptarea creștinismului de o parte a populației de la Alba Iulia nu mai lasă loc altor interpretări.

Vasele ceramice au fost depuse întotdeauna într-un singur exemplar în morminte de copii, cât și de adulți (femei și bărbați/războinici), uneori în combinație cu alte ofrande (ou, resturi de cabalină). Ele prezintă analogii din perspectiva dimensiunii, formelor și decorului cu alte exemplare descoperite în cimitirele de la Alba Iulia - *Stația de Salvare, Str. Brîndușei și Pîclișa - La Izvoare*, la orizont de secol X. În câteva situații (M. 155, M. 161, M. 163, M. 220), la câțiva centimetri de vasul ceramic s-a identificat o depunere de ofrandă de ou.

Ceramica (forma 50 Tomičić) a fost depusă în următoarele poziții anatomice: a.) stânga craniului (M. 194, M. 220); b.) dreapta craniului (M. 79, M. 96); c.) la umărul drept (M. 29); d.) pe bazin, în partea dreaptă/dreapta

⁶⁸ Davidson 1952, p. 257, Fig. 2062.

⁶⁹ Marjanović-Vujović 1987, p. 40, Fig. 33; Pitarakis 2006, p. 211, Fig. 79.

⁷⁰ Enkolpia 2000, p. 36 sq, n. 4; Pitarakis 2006, p. 210 sq, Fig. 77-78.

⁷¹ Blăjan 2006 c, p. 429 sq.

⁷² Florescu *et alii* 1958, p. 234, Fig. 118/1.

⁷³ Dragotă 2017, p. 170-173, Fig. 7-8; idem 2018 a, p. 91sq, Fig. 6-7; idem 2018 b, p. 83-86, Pl. VIII/7-9.

⁷⁴ Točík 1971, p. 168, Pl. XXXVIII/5-5 a.

⁷⁵ Diaconu, Vilceanu 1972, p. 161, Pl. XXIX/3; Florescu, Cheluță-Georgescu 1974, p. 435, Pl. IV/1-2; Barnea 1981, p. 168, pl 70/2; Gudea, Cosma 1998, p. 277 sq, p. 298, Pl. IX/2, 3 a-b.

⁷⁶ Marjanović-Vujović 1987, p. 31, 39, Fig. 13, 29; Pitarakis 2006, p. 231, 233, fig. 152, 157.

⁷⁷ Henning 2007, p. 675, Fig. 56.

⁷⁸ Bárány-Oberschal 1953, p. 212 sq, p. 247, Fig. 62 a-b, 63 a; Lovag 1971, p. 146-148, Fig. 1/2 a-2 b; Fodor 1996, p. 291 sq, Fig. 3; Pitarakis 2006, p. 71, 232, Fig. 46, 154, n. 153.

abdomenului (M. 4, M. 112, M. 216); e.) stânga abdomenului (M. 90); f.) între gambe/tibii (M. 8, M. 36, M. 164); g.) la gamba stângă/ în zona de articulare cu laba piciorului (M. 168, M. 155); h.) lângă laba piciorului stâng/ zona de articulare a oaselor gambei cu talpa (M. 122, M. 169); i.) la călcâiul drept și în zona labei/membrul inferior drept/ zona de articulare gamba dreaptă cu talpa (M. 45, M. 75, M. 157, M. 161, M. 197); j.) depus între palme, ușor sub bazin (M. 163); k.) între oasele labelor de la picioare (M. 2); l.) stânga femurului (M. 167) m.) la picioare pe partea stângă, în exterior (M. 22). Vasele au înălțimea cuprinsă între 10,6-11,1 cm, iar ornamentica cuprinde incizii fine așezate sub margine (M. 2), striuri simple și distanțate, ușor ondulate (M. 8), striuri continue și caneluri orizontale continue (M. 2, M. 4, M. 17).

Ceramica se combină cu artefacte diverse: mărgele, inele 13 G, butoni globulari 11 a G, inele pentru deget, amnar (forma A5), cercei 19 G, cuțit (forma A4), seceră din fier (forma A9), Säbelschwert (forma A7), săgeți din fier (forma A3) și cataramă Kecel (forma 96). Obiceiul *spargerii rituale* a vaselor poate fi semnalat doar în cazul anumitor zone anatomice: zona craniului, dreapta abdomenului și între gambe (M. 86, M. 164, M. 218).

Analiza elementelor de rit și ritual funerar, ne indică un palier cronologic de utilizare a necropolei în intervalul 948/950-1003, ce coincide cu cele două evenimente majore din istoria "Voievodatului de la Bălgrad", respectiv creștinarea lui Gylas la Constantinopol și intervenția lui Ștefan I în această zonă.

Orizontul de secol X din acest cimitir se caracterizează prin existența unor artefacte specifice mediului bizantin, slav, maghiar și autohton, iar începutul veacului următor este ilustrat de formele I G, 1 d și 44 b Tomičić. Datorită comunităților prezente la Alba Iulia, la cumpăna dintre milenii (autohtoni/populație romanică, slavi, maghiari), obiceiurile se interferează și se influențează, fapt evidențiat în analiza elementelor de rit și ritual funerar.

Acest cimitir reprezintă o adevărată *cheie* pentru istoria politică și religioasă a Transilvaniei, dar și a interferențelor cu Ungaria din jurul anului 1000. Spațiul funerar de la *Izvorul Împăratului* a fost utilizat doar de o parte a locuitorilor din zonă, convertiți la creștinism prin intermediul misiunii bizantine conduse de Hierotheus.

**THE CATEGORIZATION OF THE FUNERAL ARTEFACTS FROM
ALBA IULIA - IZVORUL ÎMPĂRATULUI CEMETERY SITE**

ABSTRACT

The focus of this paper relies on the wide range of funeral inventory found within the Emperor's Spring necropolis (10th-11th century) in Alba Iulia.

The funeral inventory recovered from the burial site is composed of neck adornments (beads, necklaces, pendants, roman perforated coins), arm adornments (simple or roped bracelets), rings, everyday tools and objects, clothing, religious and cult pieces, weaponry, harnesses and ceramics (**fig. 1-6**).

The rings take on various shapes: lamellar and semicircular, some with two dent and others with plate or chaton (36 G type). The one piece made by means of grain technique or filigree work and the plate decorated ring are both elements emphasizing the Slavic or Byzantine influence. The bracelets can also be grouped into several shaped: simple (4 G shape) or with a closing mechanism, roped by means of two-three wires with a looped shaped closing mechanism or with both ends shaped as loops. The necklaces show a simple shape. These are made out of an iron or bronze wire, equipped with a closing mechanism consisting of two roped hooks. The closing works by means of loop and hook. Among the pieces worn around the neck, other shapes are to be identified: beads, three reliquary crosses, a chest small sized cross, wire pendants, bone or silver made shapes, pieces made by means of grain technique, Roman holed coins and Cypraea Moneta. The group of household objects consist of knives, a sickle, two pincers, lighters and firestones. A small jar shaped ceramic container was laid down near various anatomical parts within the children and adult graves. The weaponry and harness group contains arrow heads, metallic quiver leftovers, battle axe, a spear, a pair of horse riding ladders and a snaffle bit. There are analogies for the discovered objects, belonging to the same chronological period in archaeological sites from Bulgaria, Croatia, Slovakia, Hungary, Austria, Dalmatia, Macedonia, Albania and Serbia.

The 10th century horizon is characterized by the existence of some specific artifacts belonging to Byzantine, Slavic, Magyar and local climate (A1-A3, A7, A8, A10, A11, A12, A13, B1, B2, 38 a, 62-63, 74, 76, 107, 108-109, 112). The beginning of the 10th century is illustrated by the so called I Giesler, 1d, and 44 b Tomičić forms.

By analyzing elements of funeral ritual and rites, we come upon a chronological frame between the years 948/950-1003, a time period that coincides with two major events in the history of the local communities living in the former Apulum, those being the Christianization of Gylas in Constantinople and Stefan I's intervention in the area.

FIGURES CAPTURE

Fig. 1. Forms A1-A14, B1-B2 from *Izvorul Împăratului*.

Fig. 2. Forms 1, 1a, 1d, 4-5 from *Izvorul Împăratului*.

Fig. 3. Forms 5 a, 9-11, 13, 17 a, 19, E, 23-24, 29-30, 36 from *Izvorul Împăratului*.

Fig. 4. Forms 38-40, 44, 50, 62-63, 66, 74, 76, 83b, 96, 102 from *Izvorul Împăratului*.

Fig. 5. Forms 103-110 from *Izvorul Împăratului*.

Fig. 6. Forms 111-116 from *Izvorul Împăratului*.

Bibliografie:

- Aurelian 1962 - P. Aurelian, "Săpăturile de la Piatra Frecăței", *MCA*, VIII, 1962, p. 565-589.
- Bakay 1978 - K. Bakay, "Honfoglalás – és államalapítás – kori temetők az Ipoly mentén", *StudCom*, 6, Szentendre, 1978.
- Bálint 1991 - Cs. Bálint, *Südungarn im 10. Jahrhundert*, Budapest, 1991.
- Bárány-Oberschal 1953 - M. von Bárány-Oberschal, "Byzantinische Pektoralkreuze aus ungarischen Funde", *Forschungen zur Kunstgeschichte und Christlichen Archäologie*, Baden-Baden, 1953, p. 207-245.
- Barnea 1981 - I. Barnea, *Arta creștină în România. Secolele VII-XIII. Studiu introductiv și prezentarea planșelor de I. Barnea*, București, 1981.
- Blăjan 2005 - M. Blăjan, "Berghin (jud. Alba) secolele VII-VIII", *Fierul și artefactele sale*, Alba Iulia, 2005, p. 28-32.
- Blăjan 2006a - M. Blăjan, "Descoperiri paleocreștine în bazinul mijlociu al Mureșului (sec. II-X)", *Discobolul*, nr. 100-101-102 (105-106-107), aprilie-mai-iunie 2006 a, p. 427-433.
- Blăjan 2006b - M. Blăjan, "Alba Iulia - Izvorul Împăratului", H. Ciugudean, Z. K. Pinter, G. T. Rustoiu (coord.), *Simpozionul Internațional Habitat-Religie-Etnicitate: Descoperiri arheologice din secolele IX-XI în Transilvania/Habitat-Religion-Ethnicity: 9th-11th Century Archaeological Finds in Transylvania. Catalog de expoziție/Exhibition Catalogue*, Alba Iulia, 2006, p. 53-56.
- Blăjan 2007 - M. Blăjan, "Descoperiri paleocreștine în bazinul mijlociu al Mureșului (sec. II-X)", A. Cristea, J. Nicolae (ed.), *Creștinismul popular între teologie și etnologie*, Alba Iulia, 2007, p. 243-249.
- Blăjan 2010 - M. Blăjan, "Descoperiri paleocreștine în bazinul mijlociu al Mureșului (sec. II-X)", I.-A. Pop, J. Nicolae, O. Panaite (ed.), *Sfântul Ierotei. Episcop de Alba Iulia (sec. X)*, Alba Iulia, 2010, p. 272-278.
- Bóna 1964 - I. Bóna, "Der Silberschatz von Darufalva", *AASH*, Budapest, XVI/1-2, 1964, p. 151-169.
- Ciugudean 1996 - H. Ciugudean, *Anul 1000 la Alba Iulia. Între istorie și arheologie. Catalogul expoziției*, Alba Iulia, 1996.
- Ciugudean, Dragotă 2002

- Ciugudean 2006 - H. Ciugudean, A. Dragotă, *Civilizația medievală timpurie din Transilvania: rit și ritual funerar în secolele IX-XI. Catalogul expoziției*, Alba Iulia, 2002.
- H. Ciugudean, "Alba Iulia - Stația de Salvare", H. Ciugudean, Z. K. Pinter, G. T. Rustoiu (coord.), *Simpozionul Internațional Habitat-Religie-Etnicitate: Descoperiri arheologice din secolele IX-XI în Transilvania/Habitat-Religion-Ethnicity: 9th-11th Century Archaeological Finds in Transylvania. Catalog de expoziție/Exhibition Catalogue*, Alba Iulia, 2006, p. 12-32.
- Davidson 1952 - Gl. R. Davidson, *Corinth. Results of excavations conducted by the American School of Classical Studies at Athens. Volume XII. The Minor Objects*, The American School of Classical Studies at Athens, Princeton, New Jersey, 1952.
- Demo 1983 - Ž. Demo, "Bjelobrdski privjesci u Jugoslaviji (u povodu nalaza s lokaliteta Delekovec- Gornji Batijan I)/Bijelobrdο two-part pendants in Yugoslavia", *PodZbornik*, 83, 1983, p. 271-301.
- Demo 1996 - Ž. Demo, *Vukovar – Lijeva Bara*, Zagreb, 1996.
- Demo 2005 - Ž. Demo, "Refleksni luk s ranosrednjovjekovnog groblja Vukovar-Lijeva Bara (gr. 92)/The composite bow from the early medieval cemetery of Vukovar-Lijeva Bara (grave 92)", *SHP*, III, 32, 2005, p. 77-89.
- Demo 2009 - Ž. Demo, *Ranosrednjovjekovno groblje bjelobrdske kulture: Vukovar – Lijeva Bara (X–XI. stoljeće) An Early Medieval Cemetery of the Bijelo Brdo Culture: Vukovar – Lijeva Bara (10th–11th Centuries)*, Arheoloski muzej u Zagrebu, vol. VI/1-2, 2009.
- Demo 2014 - Ž. Demo, *Zlato & Srebro srednjeg vijeka u arheološkom Muzeju u Zagrebu (s prilogom Maje Bunčić)*, Arheološki Muzej u Zagrebu, Zagreb, 2014.
- Diaconu, Vilceanu 1972 - P. Diaconu, D. Vilceanu, *Păcuiul lui Soare. Cetatea bizantină*, Vol. I, București, 1972.
- Dostál 1966 - B. Dostál, *Slovanská pohřebiště ze střední doby hradištní na Moravě*, Československá akademie věd, Praha, 1966.
- Dragotă et alii 2010 - A. Dragotă, G. T. Rustoiu, M. Drîmbărean, "Inele realizate în tehnica filigranului și a granulării/Rings in the Filigree and Granulation Technique", *Apulum*, XLVII, 2010, p. 107-116.
- Dragotă, Rustoiu 2012 - A. Dragotă, G. T. Rustoiu, "Monede romane perforate în descoperirile funerare din secolele X-XI", C. Cosma (ed.), *Studii de arheologie și istorie. Omagiu profesorului Nicolae Gudea la 70 de ani/Studies in archaeology and history. An anniversary volume to professor Nicolae Gudea on his 70 th birthday*, Cluj-Napoca, 2012, p. 443-450.

- Dragotă 2014 - A. Dragotă, *Podoabe și accesorii vestimentare din Banat, Crișana și Transilvania (secolele X-XI)*, Cluj-Napoca, 2014.
- Dragotă 215 a - A. Dragotă, "Twisted Wire Bracelets with Looped Ends in the Danube Basin (10th–11th Centuries)", *Ziridava. Studia Archaeologica*, 29, 2015, p. 253-262.
- Dragotă 2015 b - A. Dragotă, "Battle-axes in the cemeteries from Banat, Crișana and Transylvania (10 th century)", C. Cosma (ed.), *Warriors, weapons and harness from the 5th-10th centuries in the Carpathian Basin*, Cluj-Napoca, 2015, p. 331-341.
- Dragotă 2017 - A. Dragotă, "Graves with ceremonial and worship objects from the King's Spring necropolis in Alba Iulia, Alba county/Hroby s obradnými a náboženskými predmetmi z pohrebiska Kráľovský prameň v Alba Iulii, župa Alba", *Slovenská Archeológia*, LXV – 1, 2017, p. 163-175.
- Dragotă 2018 a - A. Dragotă, "Dovezi ale misiunii bizantine la Alba Iulia (secolul X)", *Transilvania- serie nouă*, anul XLVI (CL), nr. 4, 2018, p. 89-96.
- Dragotă 2018 b - A. Dragotă, *Aspecte funerare și interferențe etnoculturale și religioase la Alba Iulia în jurul anului 1000/Funeral Aspects and Ethnocultural and Religious Interferences in Alba Iulia around The Year 1000*. Teză de abilitare susținută la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, 2018.
- Drașovean et alii 1996 - Fl. Drașovean, D. Țeicu, M. Muntean, *Hodoni. Locuirile neolitice târzii și necropola medievală timpurie*, Reșița, 1996.
- Oikonomaki-Papadopoulou et alii 2000 - Y. Oikonomaki-Papadopoulou, B. Pitarakis, K. Loverdou-Tsigarida, *Enkolpia of the Holy and Great Monastery of Vatopaidi*, Mount Athos, Vatopaidi Monastery, 2000.
- Fettich 1935 - N. Fettich, "A honfoglaló magyarság féművessége", *Archaeologia Hungarica XXI*, Budapest, 1935.
- Florescu et alii 1958 - Gr. Florescu, R. Florescu, P. Diaconu, *Capidava. Monografie arheologică*, vol. 1, București, 1958.
- Florescu, Cheluță-Georgescu 1974 - R. Florescu, N. Cheluță-Georgescu, "Săpăturile de la Capidava", *Pontica*, 7, 1974, p. 417-435.
- Gáll 2013 - E. Gáll, "Dăbâca: necropola din jurul bisericii din grădina lui A. Tămaș. Câteva idei privind evoluția habitatului medieval de la Dăbâca", *AnB, S.N., Arheologie-Istorie XXI*, 2013, p. 159-210.
- Gáll, Mărginean 2015 - E. Gáll, F. Mărginean, "Șiclău (hung.: Sikló) "Gropoie" (Arad County). A Burial Ground Section from the Mid-10th Century in the Basin of Lower Crișul Alb (hung.: Fehér Körös)", *Ziridava*, 29, 2015, p. 265-304.
- Gudea, Cosma 1998 - N. Gudea, C. Cosma, "Crucea-relicvar descoperită la Dăbâca. Considerații privind tipologia și cronologia crucilor-

- relicvar bizantine din bronz cu figuri în relief, descoperite pe teritoriul României”, *EphNap*, VIII, 1998, p. 273-303.
- Hampel 1897 - J. Hampel, *A régibb középkor (IV-X század). Emlékei magyarhonban*. 2, Budapest, 1897.
- Hanuliak 1993 - M. Hanuliak, ”Pohrebisko slovanskej populácie z 10. storočia v Bučanoch”, *SlovArch*, 41, 1993, p. 83-112.
- Hanuliak 1994 - M. Hanuliak, *Malé Kosihy. Pohrebisko z 10. - 11. storočia*, Materialia Archaeologica Slovaca, Tomus XII, Nitra, 1994.
- Henning 2007 - J. Henning (ed.), *Post-Roman Towns, Trade and Settlement in Europe and Byzantium, vol. II. Byzantium, Pliska, and the Balkans*, Walter de Gruyter-Berlin-New York, 2007.
- Jósa 1914 - A. Jósa, ”Honfoglaláskori emlékek Szabolcsban”, *ArchÉrt*, XXXIV/3, 1914, 168-184, p. 303-340.
- Keszi 1999 - Keszi Tamás, ”10. századi zárt lemezgyűrűk pajzs alakúan kiszélesedő fejjel, pentagramma és madár ábrázolással”, *A Népvándorlások fiatal kutatói 8. Találkozásának Előadásai* (Veszprém, 1997. november 28-30), Veszprém, 1999.
- Korošec 1947 - J. Korošec, *Staroslovenska grobišča v severni Sloveniji*, Celje, 1947.
- Kovács 1989 - L. Kovács, *Münzen des ungarischen Landnahmezeit – Archäologische Untersuchung der arabischen, byzantinischen, westeuropäischen und römischen Münzen aus dem Karpatenbecken des 10. Jahrhunderts*, Budapest, 1989.
- Kovács 1991/1992 - L. Kovács, ”A Móra Ferenc Múzeum néhány régi, 10-11. századi leletanyagáról: Oroszlámos, Horgos, Majdán, Rábé (Csóka)”, *MFME*, 1991/92-1, Szeged, p. 37-74.
- Krstevski et alii 2015 - C. Krstevski, C. Vuckovska, P. Stojcevski, M. Mitovski, ”Резултати од заштитните истражувања 2012 година на локалитет „Градиште“ с. Опила/Results from the rescue excavations 2012 on the archaeological site Gradiste – Nekropola, v. Opila”, *Славишки Зборник*, 2, Крива Паланка, 2013, p. 110-123.
- Kürti 1980 - B. Kürti, ”Honfoglalás kori magyar temető Szeged-Algyőn/Ein ungarisches Gräberfeld aus der Landnahmezeit in Szeged-Algyő”, *MFME*, 1978-1979/1, 1980, p. 323-347.
- Langó 2016 - P. Langó, ”Salamon gyűrűi” Pajzs alakú, kiszélesedő, díszített fejű pántgyűrűk a x. századi Kárpát-medencei emléktárgyakban/ “King Solomon’s rings” decorated rings with widening bezel and rings with rhombic head”, *Beatus Homo Qui Invenit Sapientiam Ünnepi Kötet Tomka Péter 75. Születésnapjára*, Győr, 2016, p. 387-408.
- Lovag 1971 - Z. S. Lovag, ”Byzantine type reliquary pectoral crosses in the Hungarian National Museum”, *Folia Archaeologica*, XII, 1971, p. 143-164.

- Marcu- Istrate 2009 - D. Marcu-Istrate, *Catedrala romano-catolică și palatul episcopal din Alba Iulia. Arheologie și istorie. Catalog de expoziție. The Roman Catholic Cathedral and the Episcopal Palace in Alba Iulia. Archaeology and history/ A Gyulafehérvári Római Katolikus Székesegyház és Püspöki Palota: régészet és történelm*, Alba Iulia, 2009.
- Marjanović - Vujović 1987 - G. Marjanović–Vujović, *Crosses 6 th.-12 th. from the collection of national museum*, National Museum-Belgrade, 1987.
- Mészáros 1962 - G. Mészáros, "A szakcsi X. századi temetőmaradvány/Der Graberfeldrest aus dem 10. Jh. in Szakcs", *ArchÉrt*, 89/2, 1962, p. 201-210.
- Mesterházy 2004 - K. Mesterházy, "Hacksilberfunde im Karpatenbecken", *Zborník na počest' Dariny Bialekovej*, Archeologický ústav SAV, Nitra, 2004, p. 235-250.
- Nevizánsky 1979 - G. Nevizánsky, "Pohrebisko z konca 9. a z 10. storočia v Bešeňove", *SlovArch*, 27, 1979, p. 375-404.
- Pascu *et alii* 1968 - Șt. Pascu, M. Rusu, P. Iambor, N. Edroiu, P. Gyulai, V. Wolmann, H. Matei, "Cetatea Dăbâca", *AMN*, V, 1968, p. 153-202.
- Patay 1957 - P. Patay, "Adatok a nogradi dombvidék X–XI. századi telepulestörténetéhez /Contribution a l'histoire du peuplement, aux Xe et XIe siècle, de région de collines de Nograd", *ArchÉrt*, 84/1, 1957, p. 58-65.
- Pitarakis 2006 - B. Pitarakis, *Les crois reliquaires -pectorales byzantines en bronze*, Picard, Paris, 2006.
- Révész 1987 - L. Révész, "Lyraförmige schnallen in dem Karpatenbecken", *AAASH*, XXXIX/3-4, 1987, p. 257-285.
- Ruttkay 1976 - A. Ruttkay, "Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei (II)", *SlovArch*, XXIV, 2, 1976, p. 245-396.
- Ruttkay 1982 - A. Ruttkay, "The Organization of Troops, Warfare and Arms in the Period of the Great Moravian State", *SlovArch*, XXX/1, 1982, p. 165-198.
- Selmeczi, Madaras 1980 - L. Selmeczi, L. Madaras, "Avarkori és X-XII. századi magyar köznépi sírok Rákóczi-falván/Avar and X-XII th century hungarian commoner graves at Rákóczi-falva", *SMMÉ*, 1979-1980, Szolnok, 1980, p. 141-172.
- Špehar, Zorova 2012 - P. Špehar, O. Zorova, "Christianity on the territory of the Archbishopric of Ohrid, 11th to the 13th century:archaeological evidence from burial sites", M. Salamon, M. Wołoszyn, Al. Musin, P. Špehar (ed.), *Rome, Constantinople and Newly-Converted Europe. Archaeological*

- and Historical Evidence*, Kraków – Leipzig – Rzeszów – Warszawa, 2012, p. 429-446.
- Špehar 2015 - P. Špehar, "Remarks to Christianisation and realms in the central Balkans in the light of archaeological finds (7th-11th c.)", O. Heinrich-Tamáška, H. Herold, P. Straub und T. Vida (ed.), *Castellum, civitas, urbs. Zentren und eliten im Frühmittelalterlichen Ostmitteleuropa. Centres and elites in early medieval east-central Europe*, Budapest, Leipzig • Keszthely • Rahden/Westf., 2015, p. 71-93.
- Pinter *et alii* 2011 - Z. K. Pinter, C. I. Dobrinescu, A. Dragotă, B. Kelemen, "Cercetări preliminare în necropola medievală de la Capidava (com. Topalu, Jud. Constanța)", *Pontica*, XLIV, 2011, p. 387-400.
- Stanojev 1989 - N. Stanojev, *Nekropole X-XV veka u Voivodini*, Novi Sad, 1989.
- Szöke 1962 - B. Szöke, "A honfoglaló és kora Árpád kori magyarság Régészeti emlékei", *Régészeti Tanulmányok*, I, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1962.
- Točik 1968 - A. Točik, "Altmagyarische Gräberfelder in der Südwestslowakei", *Archaeologica Slovaca - Catalogi*, Tomus III, Verlag der Slowakischen Akademie der Wissenschaften, Bratislava, 1968.
- Točik 1971 - A. Točik, "Flachgräberfelder aus dem IX. und X. Jh. in der Südwestslowakei", *SlovArch*, 19, 1971, p. 135-276.
- Tomičić 1992 - Ž. Tomičić, "Neuere Erforschung der Bijelo Brdo - Kultur in Kroatien", *Prilozi*, 9, 1992, p. 113-130.
- Török 1962 - Gy. Török, *Die Bewohner von Halimba im 10. und 11. Jahrhundert*, Budapest, 1962.
- Tryjarski 1992 - E. Tryjarski, "Some Presumable Protobulgarian Rings, Their Signs and Ornamental Motifs", *Altaic Religious Beliefs and Practices. Proceedings of 33rd Meeting of the Permanent International Altaistic Conference*, Budapest 24-29 June 1990, Budapest, 1992, p. 379-387.
- Țuțuianu 2005 - D.-C. Țuțuianu, "Necropola medievală-timpurie de la Deva-Micro 15. Date vechi - considerații noi", *Sargetia*, XXXIII, 2005, p. 255-270.
- Vegh 1993 - K. Végh, "A Kistokaji honfoglalás kori temető/Bestattungsort aus der Zeit der Landnahme in Kistokaj", *HOMÉ*, XXX-XXXI/1, 1993, p. 53-104.
- Vinski 1959 - Z. Vinski, "Ausgrabungen in Vukovar", *ArchJug*, III, 1959, p. 99-110.

Abrevieri bibliografice:

- AAASH - *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, Budapest.
AMN - *Acta Musei Napocensis*, Cluj-Napoca.
AnB - *Analele Banatului, S. N., Arheologie-Istorie*, Muzeul Banatului, Timișoara.
ArchÉrt - *Archeologiai Értesítő*, Budapest.
ArchJug - *Archaeologia Jugoslavica*, Beograd.
Discobolul - *Discobolul*, Alba Iulia.
EphNap - *Ephemeris Napocensis*, Cluj-Napoca.
HOMÉ - *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve*, Miskolc.
MFMÉ. StudArch - *Mora Ferencz Múzeum Évkönyve. Studia Archaeologica*, Szeged.
MCA - *Materiale și Cercetări Arheologice*, București.
PodZbornik - *Podravski Zbornik*, Koprivnice.
Pontica - *Pontica*, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie, Constanța.
Prilozi - *Prilozi*. Instituta za arheologija u Zagrebu, Zagreb.
Sargeția - *Sargetia. Acta Musei Devensis*, Deva.
Slov.Arch - *Slovenská Archeológia*, Nitra.

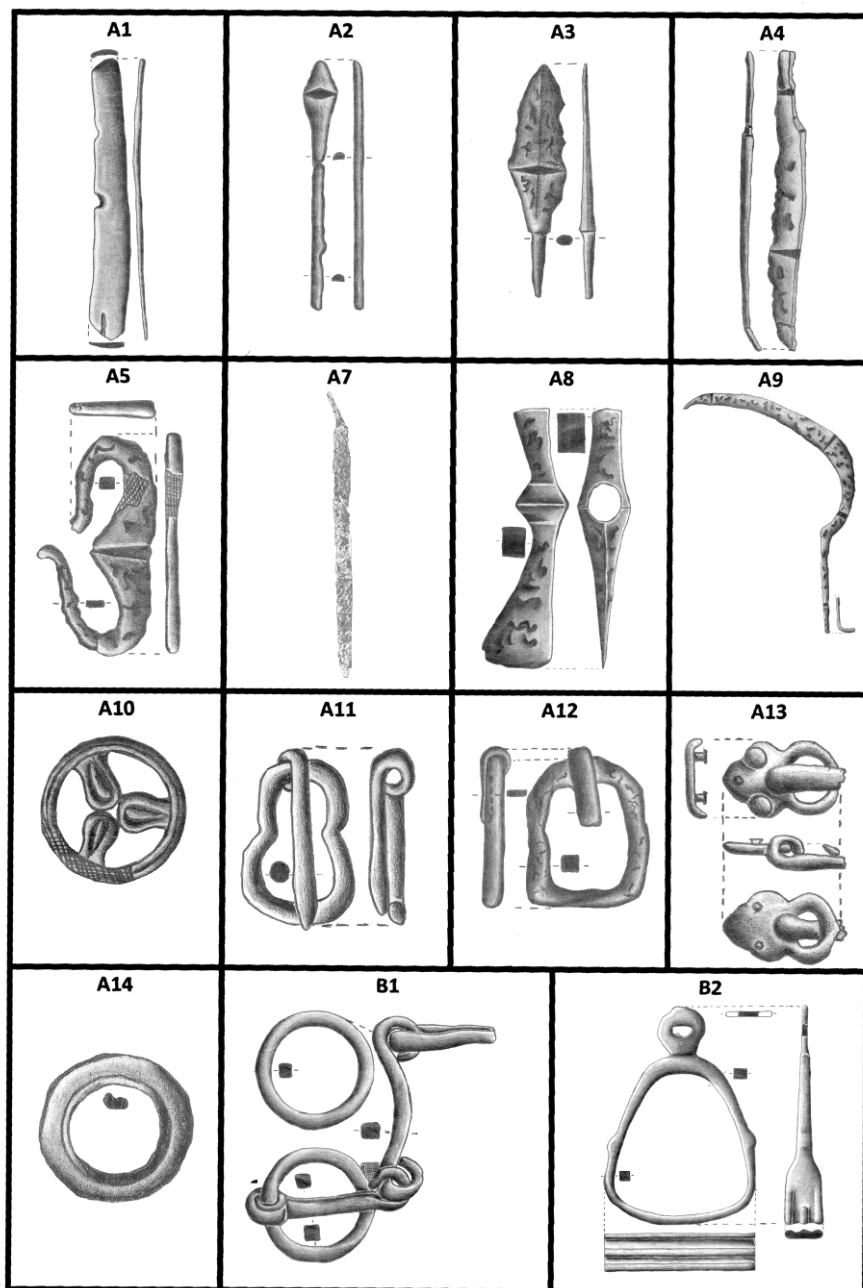

Fig. 1. Formele A1-A14, B1-B2 de la Izvorul Împăratului.

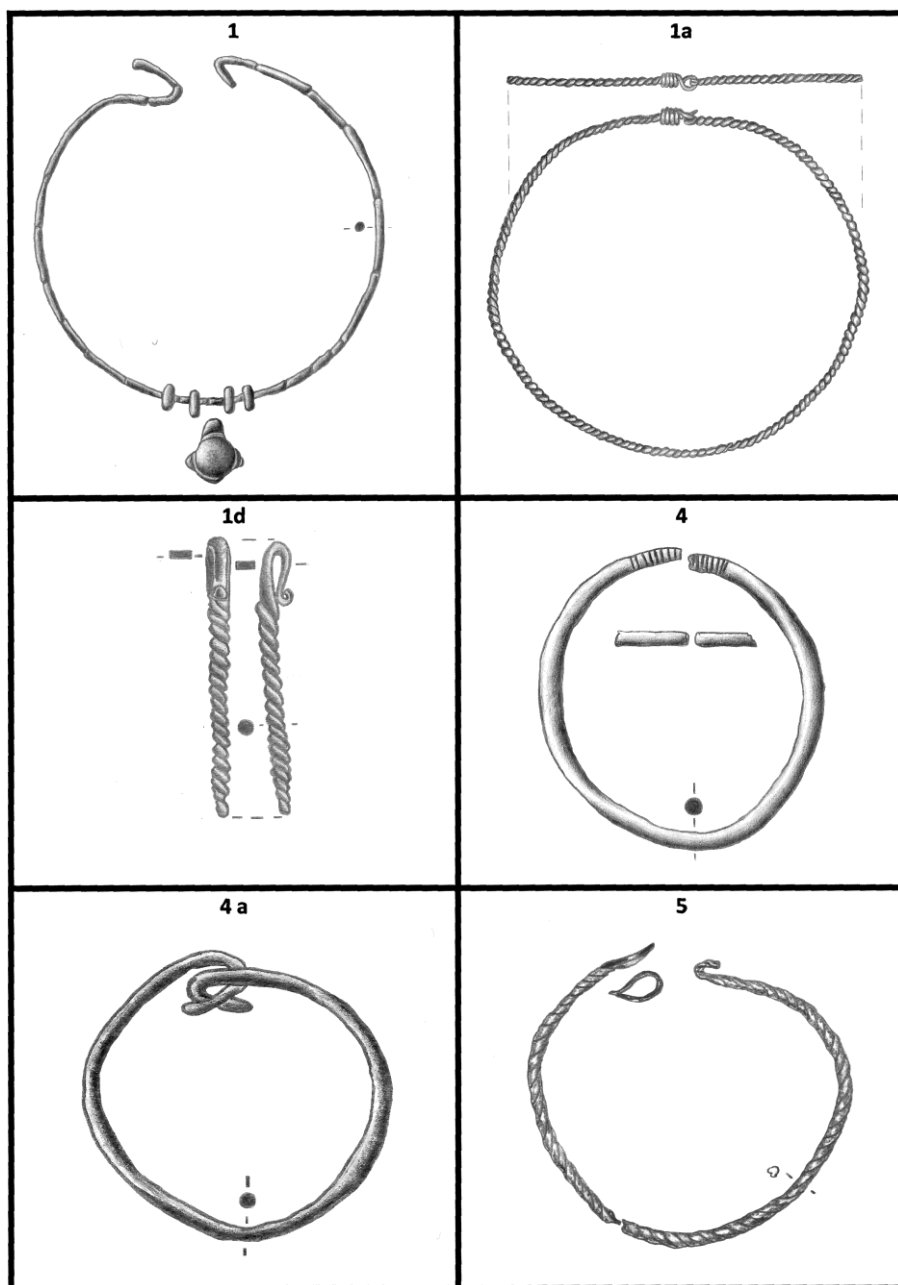

Fig. 2. Formele 1, 1a, 1d, 4-5 de la Izvorul Împăratului.

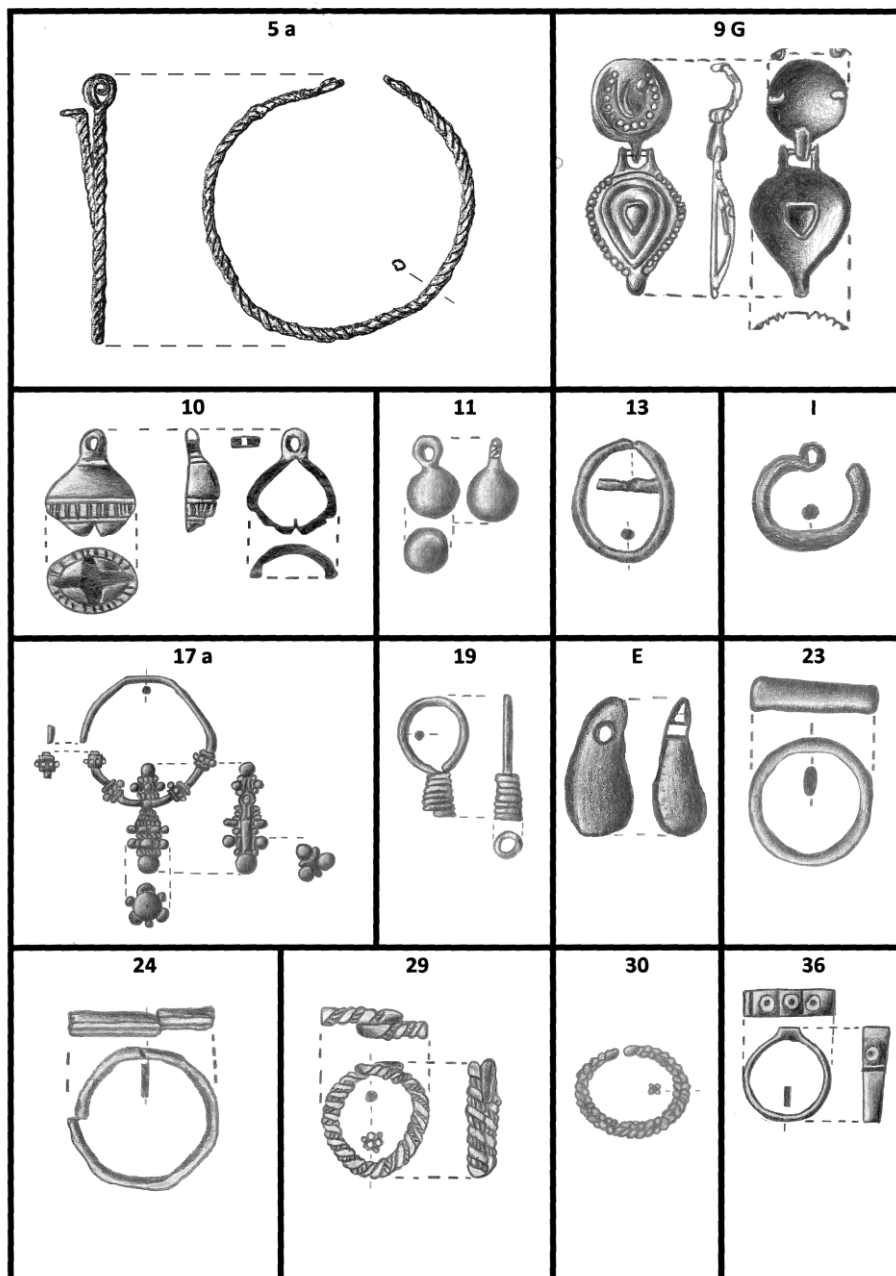

Fig. 3. Formele 5 a, 9-11, 13, 17 a, 19, E, 23-24, 29-30, 36 de la Izvorul Împăratului.

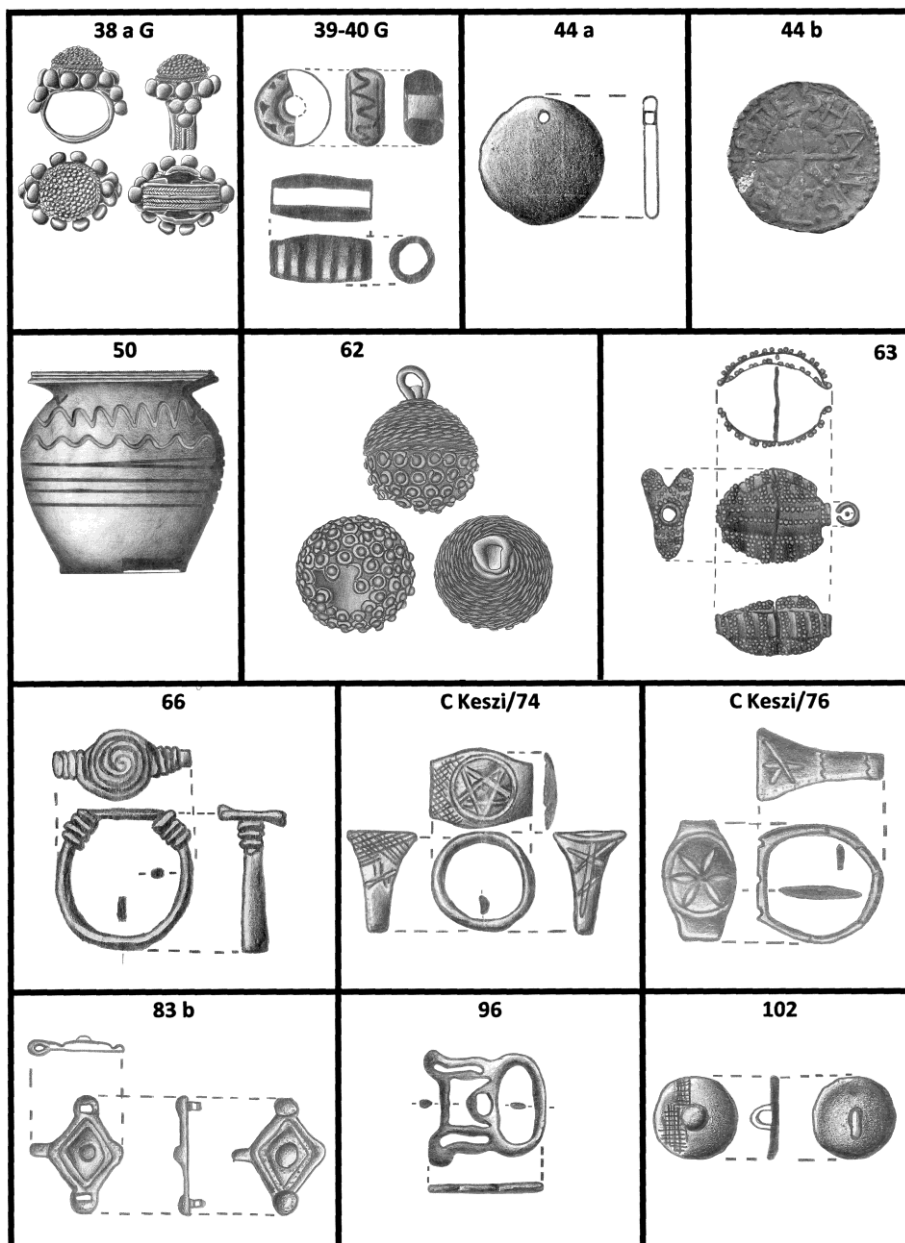

Fig. 4. Formele 38-40, 44, 50, 62-63, 66, 74, 76, 83b, 96, 102 de la *Izvorul Împăratului*.

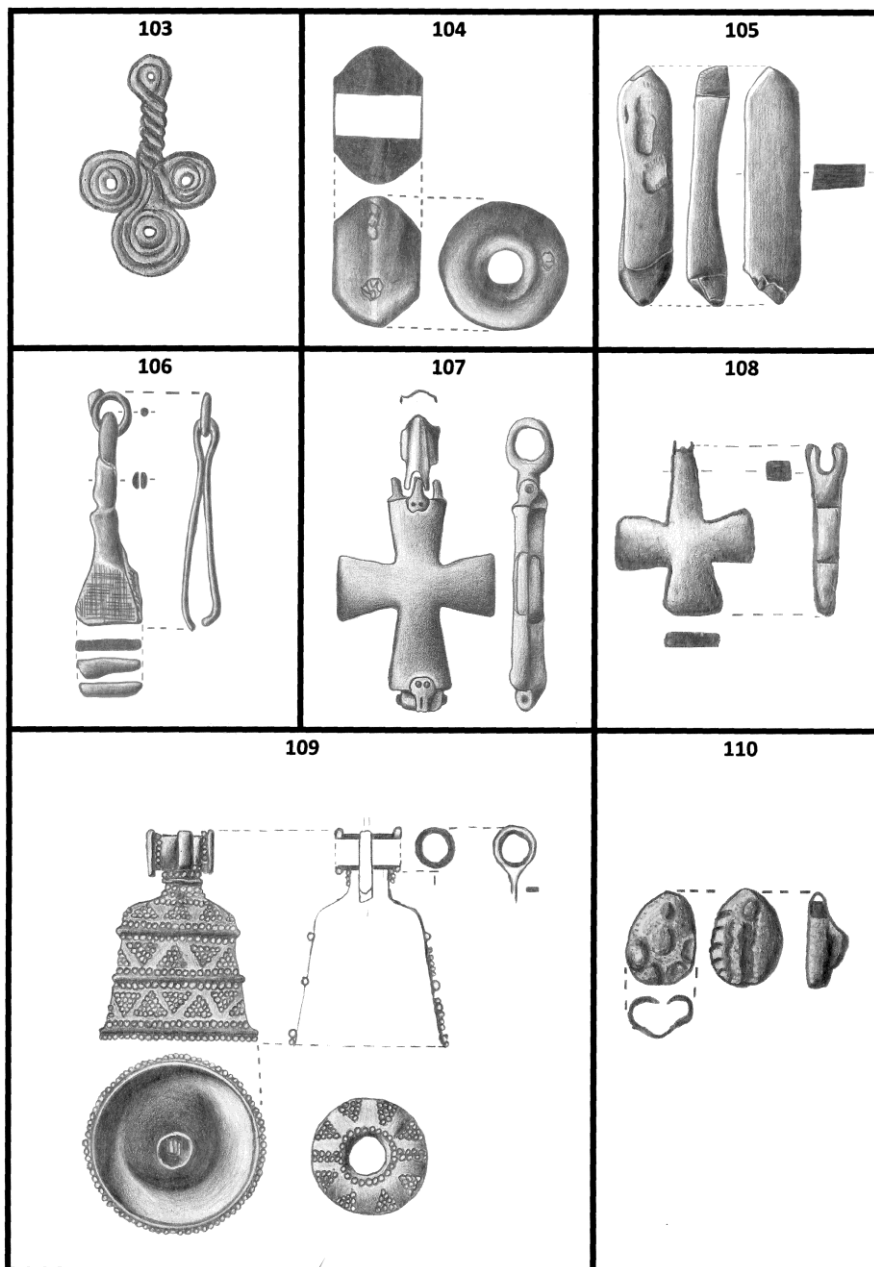

Fig. 5. Formele 103-110 de la Izvorul Împăratului.

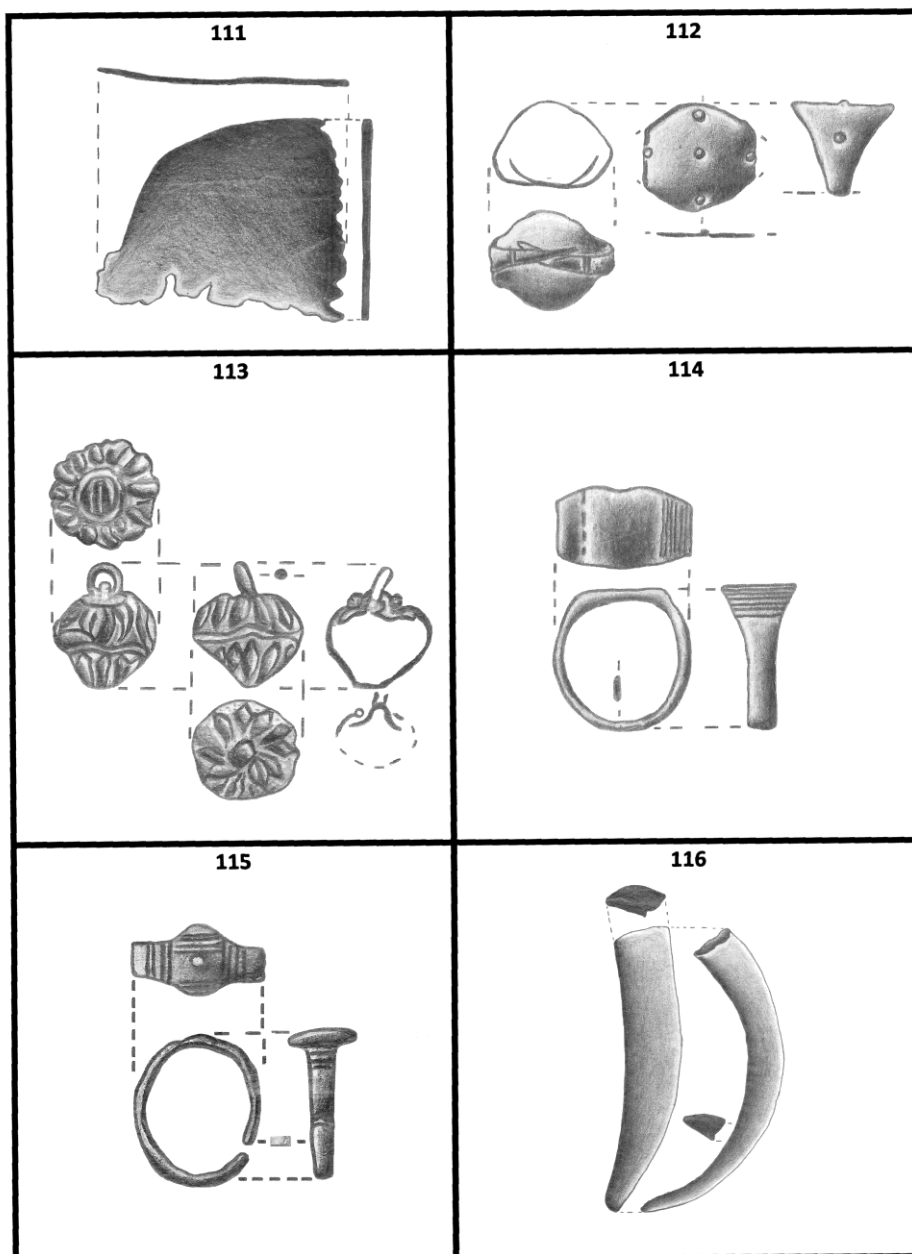

Fig. 6. Formele 111-116 de la Izvorul Împăratului.